

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано, що можливості залучення у країну інвестицій залежать від інвестиційного клімату. Вивчено рівень використання податкових важелів формування інвестиційного клімату України, заохочення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Розглянуто можливості активізації інвестиційних процесів під впливом податкових новацій. Досліджено окремі елементи податкового механізму, які спричиняють істотний вплив на інвестиційну активність, зокрема податкові ставки та податкові пільги. Проаналізовано динаміку інвестицій в основний капітал в Україні за джерелами фінансування. Оцінено результати діяльності підприємств з іноземними інвестиціями за період дії норм Податкового кодексу. Окреслено перспективи вдосконалення податкової системи у контексті поліпшення інвестиційного середовища. Сформульовано пропозиції щодо подальшого реформування податкової системи у напрямі її спрощення й адаптації до стандартів ЄС, що значно поліпшить інвестиційний клімат країни.

Ключові слова: інвестиційний клімат, податкова політика, податковий механізм, податкові ставки, податкові пільги, податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, прямі іноземні інвестиції.

Постановка проблеми

Ключовою умовою структурної перебудови національної економіки та економічного зростання є інвестиції. Рівень інвестиційної активності нашої

держави є недостатнім через низку причин: недостатню розвиненість вітчизняного фондового ринку, недовіру з боку вітчизняних інвесторів, розшарування доходів населення країни, недосконалу бюджетно-фіскальну політику тощо. Інвестиції в основний капітал в Україні останні роки знаходилися на рівні 13–16 % від ВВП. Так, у країнах ЄС показник норми інвестицій не нижче 30 %, а в Китаї, де економіка стрімко розвивається, – знаходиться на рівні 40–46 %. [11]. Тому особливо актуальним наразі є пошук важелів активізації інвестиційної діяльності, адже практика економічно розвинутих держав свідчить про роль інвестицій як найважливішого чинника економічного зростання.

Істотний вплив на інвестиційну активність спричиняє податкова політика. Проте податкова система України характеризується, передусім, фіскальною спрямованістю, що є лейтмотивом більшості змін, які вносяться до податкового законодавства. Водночас, її регулююча функція не зорієнтована на стале економічне зростання. Значне податкове навантаження на виробництво та недостатнє податкове навантаження за використання природних ресурсів негативно впливає на розвиток економіки. Разом з цим, нормативно-правова база оподаткування продовжує залишатися складною та нестабільною, а окремі законодавчі норми недостатньо узгоджені, інколи суперечливі, що негативно позначається на діяльності підприємницьких структур, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми активізації інвестування економіки, а також дослідження ролі системи оподаткування в механізмі стимулювання інвестиційної діяльності висвітлено у наукових працях багатьох науковців: О. Гаврилюка, В. Грушка, Б. Данилишина, С. Каламбет, Т. Майорової, Д. Нікитенка, А. Соколовської, А. Сухорукова, В. Федоренка та ін. [1, 2, 3, 4, 6, 8, 14, 15, 16, 17]. Проте окремі проблемні питання впливу податкової політики на інвестиційну активність є недостатньо розроблені, дискусійні та потребують подальшого дослідження. Вищезазначене обумовлює відсутність єдності думок науковців і практиків щодо найбільш суперечливих й проблемних питань формування та реалізації ефективної податкової політики, яка б сприяла поглибленню інвестиційної активності вітчизняних й іноземних інвесторів. Важливість вирішення зазначених проблем обумовили вибір теми статті та визначили її мету.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою є дослідження впливу податкової політики на інвестиційний клімат країни та норм Податкового кодексу, спрямованих на стимулювання інвестиційних процесів.

Об'єктом дослідження є процес впливу податкового механізму на інвестиційну діяльність.

Мета дослідження обумовила постановку таких завдань:

- дослідити роль податкової політики в активізації інвестування;
- розглянути інструменти податкового стимулювання інвестиційної діяльності в Україні;
- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення податкової політики, з метою поліпшення інвестиційного клімату.

Для наукового вирішення поставлених у статті завдань використовувалися *методи*: абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, статистико-економічний та аналогії.

Результати досліджень

Однією з важливих характеристик підприємницького середовища країни є інвестиційний клімат. Він формується сукупністю різноманітних факторів, що визначають ступінь ризику капіталовкладень, можливість їх ефективного використання, а також забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних інвесторів [17]. Поглиблення економічної кризи в Україні, що спостерігалось протягом останніх років, прагнення урядів, які постійно змінюються, подолати її шляхом дерегуляції і лібералізації економічних відносин, посилення податкового тиску свідчить про відсутність у державі дієвих ринкових механізмів, спрямованих на вихід з кризи і пожвавлення інвестиційної діяльності.

Податкову політику можна визначити як систему правил, відповідно до яких відбувається справляння податків з учасників господарської діяльності (юридичних і фізичних осіб), резидентів і нерезидентів до бюджетів усіх рівнів.

Метою податкової політики є забезпечення раціональних пропорцій між частиною сукупних первинних прибутків, що концентруються для подальшого перерозподілу в бюджетній системі, і частиною сукупних первинних прибутків, які залишаються у розпорядженні юридичних і фізичних осіб.

Розробка податкової системи, яка б стимулювала виробництво, особливо в умовах нестабільних грошово-кредитної та банківської систем, є складним процесом. Податкова система має стати засобом створення сприятливих умов як для вітчизняних товаровиробників, так й іноземних інвесторів. При цьому, слід враховувати, що від моменту запровадження нової податкової системи, яка б включала зниження податкового навантаження, до економічного зростання мінає два-три роки.

Сучасна податкова система в Україні, попри неодноразові спроби її реформування, залишається недосконалою, оскільки не сприяє економічному зростанню, відродженню вітчизняного товаровиробника, випуску конкурентоспроможної продукції та активізації інвестиційної діяльності. Відтак, важлива роль в активізації інвестиційної діяльності засобами податкової політики належить загальному рівню оподаткування, ставкам окремих податків,

які формують обсяги прибутків господарюючих суб'єктів та рівень цін у суспільстві.

Податок на прибуток господарюючих суб'єктів та податок з доходів фізичних осіб є тими важливими податками, які безпосередньо спричиняють активізацію або гальмування процесів інвестування в державі. Адже підвищення і якісна зміна структури доходів населення й розширення напрямів їх використання впливають на участь громадян у процесі капіталоутворення. Через відповідну податкову політику може пригнічуватися схильність громади до заощадження коштів (за умов високих ставок прибуткового податку) або, навпаки, активізуватися (якщо ставки низькі), перетворюючись, при цьому, на інвестиції [17].

Світовий досвід свідчить, що у розвинутих країнах зниження надходжень від податку на прибуток підприємств відбулося внаслідок зниження ставок оподаткування, і це призвело до активізації інвестиційних процесів. Тому, на нашу думку, для України особливо актуальним у нинішніх умовах господарювання могло б стати питання диференціації ставок податку на прибуток залежно від пріоритетності галузей економіки та окремих підприємств. З іншого боку, у розвинутих країнах спостерігається тенденція скасування податкових знижок і застосування єдиної помірної податкової ставки, що пояснюється намаганням забезпечити нейтральність податкових систем щодо діяльності суб'єктів господарювання.

Гострим залишається питання стосовно впливу непрямих податків на інвестиційну активність. Наразі за відсутності конкуренції та достатньої кількості на ринку товарів вітчизняного виробництва, при розбалансованому фінансовому господарстві непрямі податки ведуть до загального підвищення цін і є суттєвим чинником інфляції. Переважання в Україні непрямих податків над прямими можна пояснити низьким рівнем податкової культури, що призводить до приховування прибутків, існування тіньової економіки, а також низьким рівнем доходів переважної більшості населення. Це не дає можливості перемістити навантаження на прибуткове оподаткування громадян, адже, за досвідом розвинених країн, чим вищі доходи населення, тим більше поширені прямі податки.

Перш за все, на рівень інвестиційної активності прямо впливає комплекс податкових пільг для інвесторів. До основних пільг за податком на прибуток, що використовуються у світовій практиці, належать: прискорена амортизація, інвестиційний податковий кредит, пільги на новостворені акціонерні товариства й для стимулювання експорту, виключення з оподаткованого прибутку акціонерних товариств частки, яка розподіляється серед акціонерів (дивіденди), звільнення від оподаткування частки прибутку, що виділяється на фінансування наукових досліджень тощо. В Україні законодавством не передбачено застосування ні інвестиційного податкового кредиту, ні податкового кредиту на

дослідження. Податкові пільги можуть надаватися лише з метою стимулювання виробничої та інвестиційної діяльності новостворених підприємств.

Тож, попри відносне зростання обсягів інвестицій, в останні роки в Україні цей фактор економічного росту задіяний недостатньо (табл. 1).

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування в Україні

Показник	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн		млн грн	%	млн грн	%
Обсяг інвестицій	151,8	100	150,7	100	209,1	100	293,7	100	247,9	100
<i>за рахунок коштів</i>										
державного бюджету	6,7	4,4	9,5	6,3	15,6	7,5	17,1	5,8	6,2	2,5
місцевих бюджетів	4,2	2,7	4,4	2,9	6,1	2,9	9,1	3,1	7,0	2,8
власних коштів підприємств	96,0	63,3	84,0	55,7	113,0	54,0	175,4	59,7	157,1	63,4
кредитів банків	21,6	14,2	20,6	13,7	37,4	17,9	50,1	17,1	36,7	14,8
іноземних інвесторів	6,9	4,5	3,4	2,3	6,5	3,1	5,0	1,7	4,0	1,6
інших джерел	16,4	10,9	28,8	19,1	30,5	14,6	36,8	12,6	36,8	14,9

Джерело: офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Так, аналізуючи обсяги і загальні тенденції інвестування в основний капітал, можна зробити висновок про його нераціональну структуру та нестабільну динаміку. Дані таблиці 1 свідчать про те, що власні ресурси незмінно залишаються основним джерелом інвестиційного розвитку підприємств. Зокрема, найбільша питома вага (63,3 %) у 2009 р. та 63,4 % у 2013 р. припадала на фінансування інвестиційної діяльності за рахунок власних коштів.

Водночас, суттєво (у 2,8 раза) скоротилося фінансування інвестиційної діяльності за рахунок коштів іноземних інвесторів (з 4,5 % у 2009 р. до 1,6 % у 2013 р.), що свідчить про несприятливе інвестиційне середовище в Україні. Частка позикових коштів у джерелах фінансування є достатньо нестабільною: від 14,2 % у 2009 р. до 13,7 у 2010 р. Проте у 2011 році, порівняно з попередніми роками, частка кредитів комерційних банків зросла до 17,9 %, а у 2013 р. – істотно знизилася на 3,1 п.п. до 14,8 %. Таке коливання може свідчити про недостатню довіру до вітчизняної банківської системи, незважаючи на відносну стабілізацію відсоткової політики комерційних банків. Щодо частки державного фінансування (коштів державного та місцевих бюджетів), то вона теж залишається нестабільною та складає в середньому за 2009–2013 рр. 9 %.

Розглянувши динаміку іноземних інвестицій у підприємства України у 2013 р., можна зазначити, що основними країнами-інвесторами, на які припадало 83 %

загального обсягу прямих інвестицій, є Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Франція, Велика Британія та ін. (табл. 2).

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції в Україні у 2013 р.

Країна	Обсяги прямих інвестицій	
	млн дол. США	%
Кіпр	18712	33,1
Німеччина	6194,8	11
Нідерланди	5504	9,7
Російська Федерація	3842,1	6,8
Австрія	3216,4	5,7
Велика Британія	2724,4	4,8
Віргінські острови (Брит.)	2452,4	4,3
Франція	1843	3,3
Швейцарія	1277,5	2,3
Італія	1259	2,2
Беліз	1036,6	1,8
США	985,8	1,7
Польща	831,8	1,5
Інші країни	6685,4	11,8
Всього	56565,2	100,0

Джерело: офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Порівняльний аналіз прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну й країни Центральної та Східної Європи свідчить про значне відставання України як за обсягами залучених інвестиційних ресурсів, так і кількістю реалізованих інвестиційних проектів й створених робочих місць.

Лідерами ПІІ у Центральній та Східній Європі, за даними компанії «Ernst & Young», є Росія, Польща, Угорщина та Чеська Республіка. Незважаючи на зростання привабливості Центральної та Східної Європи, західноєвропейські країни – Велика Британія, Франція і Німеччина – випереджають за кількістю інвестиційних проектів. США, Німеччина та Велика Британія залишаються провідними донорами ПІІ у Центральній та Східній Європі [5].

Невизначеність України стосовно свого інвестиційного клімату обмежує ентузіазм інвесторів і підриває інвестиційний потенціал країни. Поєднання інфляції зі скороченням ВВП викликає занепокоєння інвесторів з приводу ділових можливостей в Україні. За умов, коли банківська система України ще не здатна мобілізувати достатні ресурси для довгострокового фінансування та модернізації виробництва, а внутрішні джерела фінансування українських підприємств також вкрай обмежені, приплив прямих іноземних інвестицій має істотне значення. За розрахунками МВФ приріст ПІІ на 1 % стимулює приріст ВВП на 0,4 %.

Серед головних проблем, які гальмують процес поліпшення інвестиційного середовища, слід виділити необхідність цільового використання коштів та ефективного менеджменту з боку українських підприємств-реципієнтів, удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, а також досягнення незмінності й гарантованості захисту прав інвестора. Зараз до цих проблем додалися нестабільна політична ситуація, військові дії на Сході України й економічна криза, що призвели до суттєвого зниження прямих іноземних інвестицій в Україну. При цьому варто зауважити, що значна частка інвестицій (близько 30 %) має кіпрське походження. Фактично, ці гроші є не іноземними інвестиціями, а капіталом українських бізнесменів, які перераховують його через офшори з метою отримання податкових пільг. Також інвесторів відлякують низькі позиції України в міжнародних рейтингах стосовно легкості ведення бізнесу. Наразі в рейтингу Doing Business наша держава посідає 96-те місце зі 189 поряд з Філіппінами, Багамами, Домініканою та Шрі-Ланкою [10]. Тож справжній об'єм іноземних інвестицій в українську економіку значно нижчий, аніж фіксують органи статистики.

Ситуація, що склалася, потребує негайного вжиття заходів, спрямованих на стимулювання зростання притоку іноземного капіталу в українську економіку. Відтак, не викликає сумніву тісний зв'язок між інвестиційною активністю в країні з рівнем оподаткування. Податкові надходження формують дохідну частину державного бюджету та стають основним джерелом державного фінансування пріоритетних напрямів й сфер діяльності, а також державного сектора економіки. Утім, через сплату податків, зменшуються власні фінансові ресурси, внаслідок чого знижується інвестиційний потенціал суб'єктів господарювання.

Невипадково податкове законодавство передбачає низку елементів, які мають позитивний регулюючий вплив на підприємницьку діяльність. У сучасній податковій практиці вони, на жаль, застосовуються неповною мірою. Проте, слід зазначити, що певні позитивні зрушення в цьому напрямку відбулися. Зокрема, основними новаціями Податкового кодексу, що стосуються інвестиційної діяльності, були такі:

- перехід України на інноваційну модель розвитку, зокрема, шляхом поетапного зниження ставки податку на прибуток з 25 до 16 %;

- тимчасове (до 1 січня 2020 р.) звільнення від оподаткування прибутку виробників біопалива на виробництво електричної та теплової енергії, а також прибутку підприємств з видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ;

- строком на 10 років з 1 січня 2011 р. – звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від надання готельних послуг у готелях категорій «п'ять зірок», «чотири зірки» й «три зірки», а також підприємств галузей легкої

промисловості (крім підприємств, які виробляють продукцію на давальницькій сировині), а також прибутку від продажу електричної енергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії, прибуток підприємств суднобудівної та літакобудівної промисловостей;

- створення передумов інвестиційної привабливості країни шляхом зменшення ставки податку на додану вартість до 17 %;

- запровадження «автоматичного» відшкодування податку на додану вартість сумлінним платникам податків та Єдиного реєстру податкових накладних й впроваджено відповідальність держави за несвоєчасне відшкодування податку на додану вартість таким платникам та ін. [13].

Проте, в умовах гострої нестачі бюджетних ресурсів, з метою забезпечення сталих податкових надходжень до державного бюджету у 2014 р. було відстрочено передбачене Податковим кодексом зниження ставки ПДВ до 17 %, а також поступове щорічне зниження на 1 п.п. ставки податку на прибуток протягом 3-х років з 19 до 16 %. Безумовно, зазначені заходи можуть негативно відобразитися на бізнес-середовищі.

Незважаючи на це, за даними Міністерства доходів і зборів, підприємства з іноземними інвестиціями активно розширювали свою діяльність в Україні протягом попередніх років (табл. 3).

Таблиця 3. Результати діяльності підприємств з іноземними інвестиціями у 2011–2013 рр.

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміна показника, %, р.
Обсяг реалізованої продукції, млрд грн:	838,6	870,3	915,6	109,2
в т.ч. експорт продукції, млрд грн	159,4	205,3	234,4	147,1
в т.ч. імпорт продукції, млрд грн	679,2	665	681,2	97,9
Обсяг сплачених податків, млрд грн	50	64,1	72,3	144,6
Величина відшкодування ПДВ, млрд грн	14,8	18,9	24,8	167,6
в т.ч. повернуто в автоматичному режимі, млрд грн	-	10,2	11,3	-
Кількість планових документальних перевірок	1539	1056	982	63,8
Податковий борг, млн грн	342,5	540,4	926,8	2,7

Джерело: офіційний сайт Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.sts.gov.ua](http://www.sts.gov.ua).

Зокрема, з 2011 по 2013 рр. включно, загальний обсяг реалізованої такими підприємствами продукції збільшився на 9,2 % – з 838,6 млрд грн до 915,6 млрд грн, а обсяг експорту – на 47,1 % (з 159,4 млрд грн до 234,4 млрд грн). Питома вага імпортних операцій, здійснених зазначеними компаніями із відсутністю заперечень митних органів щодо самостійно визначеної підприємствами митної вартості, у 2013 р. склала 74 %.

Достатньо проблемним питанням взаємодії підприємців і податкових органів було відшкодування ПДВ, проте останнім часом в його вирішенні намітилися позитивні зрушення. Так, відшкодування ПДВ іноземним інвесторам у 2013 р. склало 24,8 млрд грн, що на 67,6 % більше, ніж у 2011 р. (14,8 млрд грн). При цьому 45,6 % від обсягу відшкодування на розрахункові рахунки, або 11,3 млрд грн, у 2013 р. було повернуто в автоматичному режимі. Починаючи з 2011 р., кількість перевірок компаній з іноземними інвестиціями скоротилася в 1,6 раза.

Сплата податків компаніями з іноземними інвестиціями до зведеного бюджету зросла на 44,6 %, з 50 млрд грн у 2011 р. до 72,3 млрд грн у 2013 р. Водночас, певним негативним сигналом є зростання податкового боргу даних підприємств у 2,7 раза [11]. Проте податковою службою проводиться комплекс заходів щодо його погашення шляхом реструктуризації податкової заборгованості у формі розстрочення та відстрочення. Це може свідчити, що незважаючи на непопулярні рішення у фінансній сфері, Україна системно й цілеспрямовано працює над створенням сприятливого інвестиційного клімату та рівних конкурентних умов як для українських, так й іноземних компаній.

Розв'язуючи проблему підвищення власного інвестиційного потенціалу, треба враховувати, що конкуренти України в залученні інвестиційних потоків постійно дбають про зростання своєї інвестиційної привабливості, створюючи особливі режими для іноземних інвестицій та надаючи пільги (рис. 1).

Рис. 1. Інвестиційні податкові пільги в деяких розвинутих країнах
Джерело: адаптовано [11].

Що стосується податкової політики України, то слід зауважити, що, попри окремі позитивні зрушення, сучасна податкова система і надалі виконує переважно фіскальну функцію.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Враховуючи надзвичайне значення інвестування як рушійної сили економіки, необхідно всебічно використовувати усі фактори, які могли б сприяти зростанню обсягів інвестицій, підвищенню їх ефективності та позитивного впливу на темпи економічного зростання. Тому важливого значення набуває подальше вдосконалення механізмів фіскального регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні для підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Наразі вектором податкової політики повинні бути легалізація тіньового сектора, активізація інвестиційних процесів в економіці та на цій основі підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу. Діяльність Державної фіскальної служби необхідно спрямувати на впровадження законодавчих й організаційних новацій для створення комфортних умов ведення бізнесу в Україні та його інвестиційної привабливості.

Перспективи подальших досліджень націлені на вдосконалення податкової політики в Україні у напрямі створення конкурентоспроможного податкового режиму, який забезпечить збереження капіталу в межах держави, активізацію використання вільних коштів юридичних і фізичних осіб, а також взаємовигідні умови для залучення іноземних інвестицій.

Література

1. Активізація інвестиційного процесу в Україні: колективна монографія / [Т. В. Майорова, М. І. Диба, С. В. Онишко та ін.]; за наук. ред. М. І. Дибби, Т. В. Майорової – К.: КНЕУ, 2012. – 472 с.
2. Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України – 2008. – № 2. – С. 68–81.
3. Грушко В. І. Інструменти податкового регулювання інвестиційної активності / В. І. Грушко, Л. О. Кошембар // Фінанси України – 2008. – № 2. – С. 89–97.
4. Данилишин Б. М. Інвестиційна політика в Україні: монографія / Б. М. Данилишин, М. Х. Корецький, О. І. Дачій. – Донецьк: «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 292 с.
5. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну, 2011 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fin2top.com/download-document/11>.
6. Каламбет С. В. Податковий потенціал: теорія, практика, управління: Наукова монографія / С. В. Каламбет. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – 304 с.
7. Мельник П. В. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій,

В. Б. Тропіна [та ін.]; за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.

8. Нікитенко Д. В. Податкове стимулювання малого та середнього підприємництва / Д. В. Нікитенко // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 48–56

9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua>.

11. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sfs.gov.ua>.

12. Питель Н. Я. Проблеми формування інвестиційного клімату України [Електронний ресурс] / Н. Я. Питель // Бізнес – навігатор. – 2010. – №3. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Sok_Gum/Biznes/2010.

13. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змін та доп. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

14. Соколовська А. М. Податкова політика України в контексті тенденцій реформування оподаткування у країнах ЄС / А. М. Соколовська, Т. В. Кошук / Фінанси України. – 2012. – № 1. – С. 94-115.

15. Соколовська А. М. Податкова політика в Україні у 2009-2011 роках: особливості та уроки на перспективу / А. М. Соколовська / Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 24-37.

16. Інвестування української економіки [Текст]: монографія / А. І. Сухоруков; за ред. А. І. Сухорукова. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005 – 440 с.

17. Інвестування національної економіки [Текст] : монографія / [В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко, О. А. Кириченко та ін.] ; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. - К. : ІПК ДСЗУ, 2011. – 295 с.
